

Identifying the challenges of rural tourism development in border areas (case study: Aras free zone)

Mehdi Cheraghi¹ | Heydar Gholizadeh^{2*} | Shadali Tohidloo³ | Hassan Alipour⁴

¹Assistant Professor, Department of Geography, Faculty of Humanities, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

²Associate Professor, Department of Agricultural extension, communication and rural Development, Faculty of Agriculture, University of Zanjan, Zanjan, Iran, Email:hgholizadeh@znu.ac.ir

³Assistant Professor, Department of Agricultural extension, communication and rural Development, Faculty of Agriculture, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

⁴Master student, Department of Agricultural extension, communication and rural Development, Faculty of Agriculture, University of Zanjan, Zanjan, Iran.

Article Info

Article type:
Research Full Paper

Article history:
Received: 14/01/2022
Revised: 15/04/2022
Accepted: 11/06/2022

Keywords:
Rural Entrepreneurship
Rural Tourism
Rural Development
Aras Free Zone

ABSTRACT

Today, rural people face problems such as unemployment, low agricultural productivity, increased migration to cities, and marginalization. Rural tourism can be effective in solving these problems. The purpose of this study is to investigate and identify the challenges of rural tourism from the perspective of rural experts and tourism activists in the Aras Free Zone. To conduct this research, the qualitative method (Thematic Analysis Method) has been used. The sample was purposefully selected by snowball sampling method, which included 24 people. Goba and Lincoln evaluation method was used to ensure the validity and reliability of the research. The collected data were analyzed using MAXQDA software. The results show that villages with tourist attractions in Aras Free Zone face challenges such as social vulnerability, lack of proper policy-making, weak infrastructure, lack of investment, insufficient financial support for tourism business, weak information network, seasonal tourism, inadequate supervision of executive plans, lack of Research, poor security, low participation of villagers and tourism organizations, damage to traditional village architecture and environmental degradation.

Cite this article: Cheraghi, M., Gholizadeh, H., Tohidloo, Sh.A., Alipour, H. 2022. Identifying the challenges of rural tourism development in border areas (case study: Aras free zone). *Journal of Studies in Entrepreneurship and Sustainable Agricultural Development*, 9 (1), 17-36.

© The Author(s).

DOI: 10.22069/JEAD.2022.11482.1565

Publisher: Gorgan University of Agricultural Sciences and Natural Resources

شناسایی چالش‌های توسعه گردشگری روستایی در مناطق مرزی (مورد مطالعه: منطقه آزاد ارس)

مهدی چراغی^۱ | حیدر قلی‌زاده^{۲*} | شادعلی توحیدلو^۳ | حسن علیپور^۴

۱. استادیار، گروه جغرافیا، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.
۲. دانشیار، گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران. رایانامه: hgholizadeh@znu.ac.ir
۳. استادیار، گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.
۴. کارشناس ارشد توسعه روستایی، گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله:	امروزه روستاییان با مشکلاتی مانند بیکاری، بهره‌وری پایین کشاورزی، افزایش مهاجرت به شهرها و حاشیه‌نشینی مواجه هستند. کسب و کارهای گردشگری روستایی می‌توانند در رفع این مشکلات موثر باشند. هدف از این پژوهش بررسی و شناسایی چالش‌های کسب و کارهای گردشگری روستایی از دیدگاه خیرگان روستایی و فعالان گردشگری منطقه آزاد ارس است. برای انجام این تحقیق، از رویکرد کیفی (روش تحلیل مضمون) استفاده شده است. نمونه مورد مطالعه با روش نمونه‌گیری گلوله برفی به صورت هدفمند انتخاب شد که تعداد ۲۴ نفر را شامل شد. برای اطمینان از روایی و پایایی پژوهش از روش ارزیابی گویا و لینکلن استفاده شد. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزار MAXQDA مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان می‌دهد روستاهای دارای جاذبه‌های گردشگری منطقه آزاد ارس با چالش‌هایی مانند آسیب‌پذیری اجتماعی، نبود سیاست‌گذاری مناسب، ضعف زیرساخت‌ها، کمبود سرمایه‌گذاری، حمایت مالی ناچیز از کسب و کار گردشگری، ضعف شبکه اطلاع‌رسانی، فصلی بودن گردشگری، نارسایی در نظارت بر طرح‌های اجرایی، فقدان پژوهش، امنیت ضعیف، مشارکت اندک روستائیان و سازمان‌های گردشگری، آسیب به معماری سنتی روستا و تخریب محیط زیست روبرو هستند.
مقاله کامل علمی - پژوهشی	
تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۰/۲۴	
تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۰۱/۲۶	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۳/۲۱	
واژه‌های کلیدی:	
کارآفرینی روستایی	
گردشگری روستایی	
توسعه روستایی	
منطقه آزاد ارس	

استناد: چراغی، م.، قلی‌زاده، ح.، توحیدلو، ش.، علیپور، ح. (۱۴۰۱). شناسایی چالش‌های توسعه گردشگری روستایی در مناطق مرزی (مورد مطالعه: منطقه آزاد ارس). *مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی*، ۹ (۱)، ۳۶-۱۷.

DOI: 10.22069/JEAD.2022.11482.1565

ناشر: دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان

© نویسندگان.

مقدمه

تمایل به سفر و گردشگری برای دوری از هیاهوی کار، عادت‌های روزانه، نیاز به تجربه و تنوع در رویدادها در وجود انسان‌ها نهادینه شده است. سفر به جایی دیگر، همراهی با مردمی دیگر در یک آب‌وهوا و محیط‌زیستی متفاوت برای انسان‌ها هیجان‌انگیز و منحصر به فرد می‌باشد (Gjorgievski and Melles Trpkova, 2012). گردشگری پدیده‌ای است که می‌تواند در موفقیت اقتصادی یک شهر یا روستا و یا حتی در پویایی اجتماعی آن نقش داشته باشد (Badita, 2012). به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه که با چالش‌هایی چون نرخ بیکاری بالا، محدودیت منابع ارزی و اقتصاد تک محصولی مواجه‌اند (طیبی و همکاران، ۱۳۸۶)، توجه به توسعه گردشگری در سطوح مختلف فضایی، به‌عنوان فرصتی مناسب برای در هم شکستن چرخه فقر و نابرابری، و همچنین لذت بردن از یک زندگی بهتر مطرح است (بدری و همکاران، ۱۳۹۰).

گردشگری در مناطق مختلف جهان از رشد قابل توجهی برخوردار بوده است. به طوری که ورود گردشگر فقط در سال ۲۰۱۸ بین ۲ درصد در قاره آمریکا تا ۷ درصد در آسیا و اقیانوسیه رشد یافته است. در سال ۲۰۱۸، ورود گردشگر به این منطقه (آسیا و اقیانوسیه) بیش از ۳۴۷ میلیون نفر بوده که ایران با رشد قابل توجه ۴۹/۹ درصدی گردشگری در این سال، با پذیرش ۷/۳ میلیون نفر، سهمی بالغ بر ۲/۱ درصد از گردشگران این منطقه را به خود اختصاص داد. گفتنی است متوسط درآمد حاصل از هر گردشگر به ایران به طور میانگین، ۹۰۴ دلار برآورد شده است (UNWTO, 2019). بر اساس نتایج آمارگیری از گردشگران ملی، استان آذربایجان شرقی رتبه هشتم و بیش از ۳/۸ درصد اقامت گردشگران کشور را در اختیار دارد (مرکز آمار ایران، ۱۴۰۰).

صنعت گردشگری در حال حاضر به بزرگترین صنعت در بخش خدمات تبدیل شده است و از نظر پراکنش، صنعت شماره یک جهان محسوب می‌شود. امروزه، تجربیات نظری و اجرایی متعددی در سطح دنیا برای مطالعه، بررسی، برنامه‌ریزی و مدیریت مناطق گردشگری وجود دارد که همگام با پیشرفت‌های فناوری روند صعودی دارند (Tsai et al., 2010). گردشگری یکی از مهم‌ترین عوامل عمران ناحیه‌ای است و می‌تواند زمینه توسعه اقتصادی، اجتماعی، زیست محیطی و فرهنگی در سطح ملی، منطقه و یا محلی فراهم نماید (نگهبان و آذری دهکردی، ۱۳۸۸).

ایران از لحاظ طبیعی و انسانی دارای پتانسیل‌های بسیار بالایی جهت گردشگری می‌باشد و برنامه‌ریزی اصولی جهت توسعه گردشگری، می‌تواند در توسعه اقتصادی کشور نقش کلیدی ایفا کند (محسنی، ۱۳۸۸). در این میان، گردشگری روستایی نیز بخشی از بازار گردشگری و منبعی برای اشتغال و کسب درآمد ساکنین روستا بوده و می‌توان از آن به‌عنوان ابزار برای توسعه اقتصادی، اجتماعی و اکولوژیکی جوامع روستایی استفاده کرد (عناستانی و اکبری، ۱۳۹۱). گردشگری روستایی یکی از راهکارهایی است که امروزه برای خارج ساختن محیط‌های روستایی از انزوا و حاشیه و هدایت به سمت توسعه پایدار روستایی مورد توجه قرار گرفته است (رضوانی، ۱۳۹۴).

امروزه، گردشگری روستایی متأثر از عوامل گوناگونی همچون سیاست‌گذاری‌های دولتی، رشد جهانی اقتصاد، رشد ارتباطات چندسطحی و فناوری اطلاعات است (Sundari, 2015). با این همه، مشکلات و چالش‌های فراوانی در این زمینه وجود دارد که از آن جمله، می‌توان به نبود چارچوب نهادی و قانونی مشخص و نیز فقدان سازمان‌ها و نهادهای

خصوصی و غیردولتی که بتواند سیاست مشترکی را اتخاذ نموده و از توانایی‌های یکدیگر بهره بگیرند؛ همچنین، عدم توجه به امکانات زیربنایی، به‌رغم برخورداری از جاذبه‌های گردشگری؛ و نیز عدم ارتباط و هماهنگی کافی بین سازمان‌ها و مؤسسات مرتبط با حوزه‌ی گردشگری روستایی اشاره کرد (جنگچی کاشانی، ۱۳۸۳؛ صادقی، ۱۳۸۴).

توسعه‌ی گردشگری روستایی نه تنها به تداوم فرهنگ محلی کمک نکرده بلکه آنها را با تهدیدهای فرهنگی ناشی از گردشگری روستایی مواجه می‌کند (دهقانی و عادل، ۱۳۹۷). چالش‌های گردشگری روستایی منجر به کم‌رنگ‌تر شدن جاذبه‌های گردشگری در روستاها و کاهش ظرفیت‌ها آنها شده است (رضائی و همکاران، ۱۳۹۴). با وجود این چالش‌ها، عدم برنامه‌ریزی مناسب گردشگری در نواحی روستایی در بلندمدت باعث از بین رفتن بسیاری از ظرفیت‌های محیطی، اجتماعی و اقتصادی روستا خواهد شد (رضائی، ۱۳۹۷). از دست دادن پتانسیل‌های گردشگری، بازارهای گردشگری و محروم ماندن مردم روستاهای مقصد گردشگری از مزایای بی‌شمار گردشگری روستایی در نهایت به کندی و تاخیر در فرایند توسعه روستایی منجر می‌شود (رضائی و همکاران، ۱۳۹۴). بر این اساس، مجموعه‌ای از چالش‌های اثرگذار بر گردشگری روستایی وجود دارد که در روند توسعه‌ی این مناطق مشکلات متنوعی را ایجاد می‌کنند و باید با شناخت و مدیریت مناسب آنها زمینه سیاستگذاری و برنامه‌ریزی مطلوب فراهم شود.

با توجه به برخورداری منطقه آزاد ارس از جاذبه‌های طبیعی متنوع، همچون رود پرآب ارس، جنگل‌های بکر ارسباران (که توسط یونسکو نیز به‌عنوان یکی از ۱۳ ذخیره‌گاه زیست‌کره در ایران شناسایی شده است)، اماکن زیارتی و تاریخی متعدد و

قرار گرفتن در موقعیت جغرافیایی مناسب و مجاورت با کشورهای همسایه، این منطقه از پتانسیل‌های بالقوه‌ای برای ارتقا گردشگری برخوردار است. از سوی دیگر، بالا بودن محرومیت و نرخ مهاجرفرستی بالای این منطقه، ضرورت دستیابی به توسعه گردشگری و به دنبال آن افزایش درآمد و ماندگاری روستائیان را ضروری می‌سازد. در این راستا، لازم است در گام نخست، چالش‌های پیش روی گردشگری روستایی در این منطقه شناسایی و تبیین شود. هدف پژوهش حاضر نیز شناخت چالش‌های توسعه گردشگری روستایی در منطقه آزاد ارس می‌باشد.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

دیدگاه گردشگری به‌عنوان ابزاری برای توسعه روستایی، نشانگر توجه سیاستگذاران به مقوله گردشگری در امر توسعه روستایی است. امروزه برنامه‌ریزان و سیاستگذاران توسعه روستایی به اهمیت و ضرورت توجه به گردشگری مناطق روستایی واقف هستند. با این وجود، در ادبیات تحقیق به چالش‌های گوناگونی اعم از چالش‌های برنامه‌ریزی و سیاستگذاری، مالی و اقتصادی، زیرساختی و کالبدی، و حتی اجتماعی و فرهنگی که پیش روی این صنعت قرار دارد اشاره شده است (Tan et al., 2014). ارتباط اجتماعی و فرهنگی جامعه مهمان و میزبان، بر پیچیده و چندبعدی بودن گردشگری با عناصر مختلف سیستم گردشگری از جمله تبلیغات و اطلاع‌رسانی، زیرساخت‌ها و خدمات، منابع و شرایط اجتماعی و اقتصادی مقصد در برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری حائز اهمیت است (ویلیامز، ۱۳۹۳).

چالش‌های اقتصادی توسعه‌ی گردشگری در روستا شامل تمامی بخش‌های اقتصاد یک روستا می‌گردد و دربرگیرنده نوسانات درآمد روستائیان،

سنن و حتی بافت فیزیکی روستا نیز تحت تأثیر قرار می‌گیرد (Gnoth and Zins, 2013). بافت فیزیکی و محیط اجتماعی ناحیه در آغاز چرخه حیات گردشگری بدون تغییر خواهد بود، اما جریان توسعه گردشگری در نواحی مقصد، به نقطه‌ای از آستانه ظرفیت تحمل می‌رسد، که در آن نشانه‌هایی از آثار منفی بروز می‌کند. این امر می‌تواند به آزدگی اجتماع محلی میزبان و مخالفت فزاینده نسبت به گردشگران ختم شود (Boyne, 2003). به این ترتیب، موفقیت هر طرح گردشگری در راستای برنامه‌ریزی و توسعه پایدار، بدون شناخت و حمایت از اجتماع محلی میزبان مورد تهدید قرار می‌گیرد (رضوانی، ۱۳۹۴).

گردشگری روستایی به مثابه یک سیستم عمل می‌نماید که رفتار هر یک از افراد و سازمان‌های دخیل در این حوزه، رفتار کل سیستم را تحت تأثیر قرار می‌دهد. وجود سازمان‌های موازی در امر گردشگری روستایی و عدم توان مدیریتی، سبب ایجاد بی‌نظمی‌های فراوانی می‌گردد. یکی از مهم‌ترین چالش‌های گردشگری روستایی عدم توجه به پژوهش و تحقیق است. بی‌توجهی سازمان‌های مرتبط با گردشگری به تحقیقات آکادمیک و دانشگاهی یکی از موانع اصلی گردشگری می‌باشد (Baum and Szivas, 2008). یافته‌های فرزین و همکاران (۱۳۹۹) نیز نشان داد سیستم قانونی، سیاست‌های دولت و علم و فناوری سه عامل اصلی مؤثر بر فضای کسب‌وکار گردشگری هستند.

Shen and Wang (2018) در بررسی استراتژی‌های نوآور توسعه گردشگری روستایی در استان لیائونینگ چین نشان دادند ساخت روستای هوشمند نه تنها می‌تواند گردشگری روستایی را ترویج دهد، بلکه تحول و ارتقاء صنعت گردشگری سنتی را نیز در پی خواهد داشت؛ در این راستا، ترویج گردشگری روستایی به تحقق توسعه هماهنگ

اشتغال موقت (فصلی‌بودن گردشگری) و میزان سرمایه‌گذاری در بخش گردشگری روستایی است (Hall and Testoni, 2004; Norris and Winston, 2007). امر بازاریابی محصولات گردشگری روستایی باید فرایند اصولی از تولید کالا تا رسیدن به دست مصرف‌کننده را طی نماید (Mitchell and Hall, 2005). این در حالی است که گردشگری روستایی همواره با چالش بازاریابی محصولات گردشگری روبرو است. گردشگری روستایی بر ابعاد دیگری از اقتصاد روستا، حتی قیمت زمین، نیز اثر می‌گذارد (صیادی و همکاران، ۱۳۹۰).

موفقیت گردشگری به‌عنوان یک منبع تأثیرگذار در رشد اقتصادی وابسته به وجود انواع جاذبه‌های طبیعی و اقتصادی-اجتماعی مقصد بوده و ضعف در جاذبه‌ها، زیرساخت‌ها مانع گسترش گردشگری می‌شود (Doswell, 2009). خانی و همکاران (۱۳۹۳) بیان می‌کنند که امکانات ارتباطی و سهولت دسترسی، تسهیلات زیربنایی، خدماتی و تفریحی مطلوب گردشگری روستایی در سطح پایینی قرار دارند. کرمی دهکردی و همکاران (۱۳۹۱) نیز بیان می‌دارند گردشگری روستایی با مشکلاتی از قبیل ضعف ساختار، کمبود امکانات زیرساختی و عدم توجه به صنایع دستی منطقه روبرو است. طیبی و همکاران (۱۴۰۰) نیز نشان دادند عواملی همچون نیروی انسانی متخصص و آموزش‌دیده و زیرساخت از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر توسعه کسب‌وکارهای گردشگری می‌باشد.

در واقع، گردشگری روستایی نه تنها چشم‌انداز کالبدی اجتماعات روستایی را تغییر می‌دهد، بلکه، موجب تغییراتی در زندگی اجتماعی این اجتماعات نیز می‌شود (Hwang et al., 2012). زمانی که یک جامعه محلی به مقصدی برای گردشگری تبدیل می‌شود، کیفیت زندگی و نظام‌های ارزشی و آداب و

تولید، زندگی و محیط‌زیست روستاها اثرگذار خواهد بود. Nugroho و همکاران (2018) در بررسی راهکارهای توسعه گردشگری روستایی در اندونزی عنوان کردند برای برنامه‌ریزی در جهت ایجاد یک مقصد گردشگری روستایی باید به خدمات مدیریت کیفیت، مشارکت و توانمندسازی مردم محلی و توسعه خدمات اکوتوریسم در روستا شامل توسعه توانمندسازی محلی، توسعه زیرساخت برای رعایت حفاظت از محیط‌زیست، ایجاد مدیریت منسجم برای کسب تجربه و رفاه برای گردشگران، یکپارچه‌سازی ارتقاء گردشگری از طریق توسعه محصول و تقسیم‌بندی بازار و آموزش برای ارائه خدمات بهتر گردشگری و فرهنگی توجه شود.

Melichova and Majstrikova (2017) در پاسخ به این پرسش که آیا گردشگری روستایی می‌تواند پیشران توسعه باشد، نشان دادند که توسعه گردشگری روستایی در مناطق روستایی اسلواکی که با کاهش جمعیت مواجه بوده‌اند، ضمن بهبود زمینه‌های توسعه اقتصادی به موتور پیشران توسعه روستایی تبدیل شده است. همچنین، Ionela و همکاران (2015) در پژوهشی با عنوان مزایا و محدودیت‌های توسعه گردشگری در مناطق روستایی در منطقه دره آمپوئی رومانی به آثار و نتایج گردشگری بر منطقه پرداخته‌اند. نتایج نشان می‌دهد که گردشگری روستایی به ارزآوری، توسعه سرمایه‌گذاری، استفاده از دانش جدید و تحریک اقتصاد محلی کمک می‌کند و در عین حال، بایستی اثرات منفی آن بر طبیعت و محیط‌زیست، محیط اجتماعی- فرهنگی محدود شود.

Festus and Omoboye (2015) در پژوهش خود به آثار گردشگری در توسعه کسب‌وکار روستایی نیجریه پرداختند. نتایج نشان داد که منطقه مورد مطالعه با وجود جاذبه‌های متعدد گردشگری با مسایلی از قبیل قوانین ناکافی در مدیریت گردشگری، عدم آگاهی،

عدم حمایت‌های مالی، عدم توسعه در رابطه با پتانسیل‌های گردشگری روبرو است. همچنین، در تحقیق دیگری در این قاره Okech و همکاران (2015) در پژوهشی گردشگری روستایی در کنیا را به‌عنوان جایگزینی برای توسعه پایدار، مورد بررسی قرار دادند. نتایج نشان داد که حدود ۶۰ درصد از ساکنان در بخش لوآندا زیر خط فقر زندگی می‌کنند. آنها سرمایه‌گذاری در گردشگری مناطق روستایی را موجب توسعه کشاورزی و تجارت، بازسازی بخش کشاورزی، و بازسازی مناطق روستایی قلمداد کردند.

Islam (2014) در مقاله‌ای تحت عنوان مسائل و چالش‌های پیش روی توسعه پایدار گردشگری روستایی چنین نتیجه گرفتند که اکثر جمعیت مناطق روستایی در فقر زندگی می‌کنند و گردشگری به طور گسترده به‌عنوان یک استراتژی توسعه برای مناطق توسعه‌نیافته توصیه می‌شود. Ahmed and Jahan (2014) در پژوهشی به بررسی گردشگری روستایی و اثر آن در مناطق روستایی بنگال پرداختند. نتایج نشان داد گردشگری با توجه به کارکرد چندگانه خود به‌عنوان نیروی اصلی پیش‌برنده در توسعه اقتصادی- اجتماعی و تحولات کالبدی سکونتگاه‌های روستایی مطرح است. Khalil و همکاران (2012) با بررسی گردشگری روستایی در رومانی به این نتایج دست یافتند که گردشگری روستایی در رومانی هنوز در مراحل اولیه است؛ اگرچه مقامات رومانیایی از سرمایه‌گذاری‌های بزرگ در گردشگری کلاسیک حمایت می‌کنند. اما روستاییان با توجه به مشاهده‌ی منافع گردشگری به‌طور فزاینده‌ای با روحیه‌ی کارآفرینی شروع به ابتکار عمل در زمینه استفاده از قابلیت‌های گردشگری روستایی نموده‌اند. Panyik و همکاران (2011) در پژوهشی مجتمعات روستایی در مجارستان را مورد بررسی و مطالعه قرار دادند. نتایج این مطالعه بر اهمیت دادن

روش ارزیابی Guba and Lincoln (1994) استفاده شد که معادل روایی و پایایی در تحقیقات کمی است. بدین منظور و بر پایه این روش چهار معیار قابلیت اعتبار^۱، انتقال‌پذیری^۲، قابلیت ثبات^۳، تأییدپذیری^۴ برای ارزیابی و معقول بودن^۵ در نظر گرفته می‌شود. به منظور افزایش قابلیت اعتبار، اقدام‌های ذیل توسط گروه پژوهشی انجام شد:

- ۱- بازبینی توسط اعضای گروه پژوهشی: شاخص‌ها و مفاهیم به‌دست آمده توسط اعضای گروه ملاحظه و بازبینی شده و نظرات نهایی استخراج شدند.
- ۲- بررسی توسط خبرگان: در این مرحله، نظرات خبرگان در مورد مفاهیم و چالش‌های استخراج شده دریافت شد.

برای حصول اطمینان از انتقال‌پذیری یافته‌های پژوهش، از پنج خبره در مورد یافته‌های پژوهش که در پژوهش مشارکت نداشتند، مشورت گرفته شد. در همهٔ مراحل کار و به منظور ایجاد اطمینان، جزئیات پژوهش و یادداشت برداری‌ها ثبت و ضبط شد. با استفاده از این فایل‌های ضبط شده پس از هر مصاحبه، سؤالات مصاحبه بررسی شدند و خلاءهایی که امکان داشت با پرسش‌های ریزتر پرسش شوند. بر پژوهشگر آشکار شده و در مصاحبه بعدی این نتایج به کار گرفته شد که همین امر به تقویت پایایی ابزار سنجش کمک کرد. در مرحلهٔ دوم اجرای پژوهش، مقولات و شاخص‌های استخراج شده از مصاحبه‌ها به منظور اطمینان از اعتبار و تناسب مفاهیم به‌دست آمده، در معرض قضاوت خبرگان قرار گرفت. در کدگذاری محوری، طبقات^۶ تشکیل شده توسعه می‌یابند و هر طبقه شامل زیرطبقه‌هایی خواهد شد و

به اجتماعات محلی، با در نظر گرفتن یک روند سازماندهی و همچنین، روشن نمودن نقش مدیران واسطه تأکید نمود؛ چرا که این امر بین افرادی که خدمات برای گردشگران روستایی فراهم می‌کنند، اعتماد ایجاد می‌نماید. یافته‌ها بر اهمیت بازارهای محلی در جهت تقویت گردشگری اذعان دارند.

در مجموع، با عنایت به نقش و قابلیت گردشگری در تحقق اهداف توسعه‌ی پایدار روستایی، می‌بایست از راهبردها و راهکاری مناسب در این زمینه بهره جست؛ در این راستا، لازم است چالش‌های گوناگون و متنوعی که پیش روی این صنعت قرار دارد و می‌تواند اثرات آن را تحت‌الشعاع قرار دهد، شناسایی شده و در برنامه‌ریزی‌ها به آنها توجه شود. هدف پژوهش حاضر شناسایی چالش‌های اصلی توسعه گردشگری در منطقه آزاد ارس است و در تلاش است با رویکردی جامع به این موضوع پردازد تا نتایج آن بتواند به برنامه‌ریزان و سیاست‌گذاران مساعدت کند تا با اطلاعات و شناخت کافی به توسعه پایدار گردشگری منطقه و نیز مواجهه با چالش‌های آن اقدام کنند.

روش تحقیق

پژوهش حاضر در بر اساس هدف، یک تحقیق تبیینی و در زمره‌ی تحقیقات توصیفی از نوع پیمایشی و مقطعی به شمار آورد. این تحقیق با روش استقرایی بوده و با طرح متوالی-اکتشافی انجام شده است. اطلاعات به روش کتابخانه‌ای و میدانی (ابزار مصاحبه و سؤالات باز و عمیق) جمع‌آوری شد. توصیف داده‌ها به صورت توصیف، شناسایی موضوعات و مقولات و رابطه بین آنها به طور عمودی و افقی انجام شد.

در این پژوهش عملیات میدانی و فرایند تکمیل اطلاعات در روستاهای هدف تا رسیدن به «اشباع تئوریک» ادامه پیدا کرد. برای تأمین روایی و پایایی از

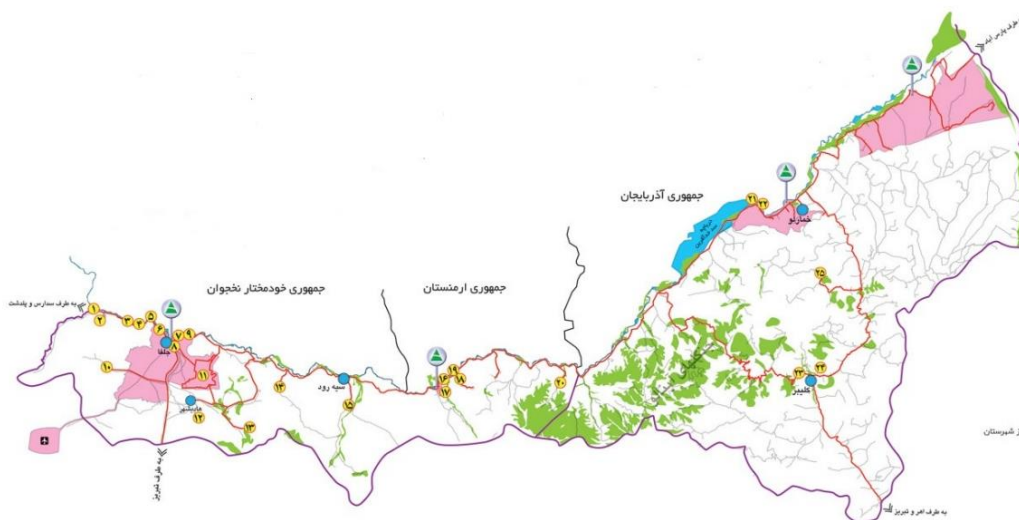
1. Credibility
2. Transferability
3. Dependability
4. Confirmability
5. Soundness
6. Categories

داده‌هایی که در اختیار دارد و برداشتی که خود در مسیر پریپیچ و خم پژوهش اندوخته، خط سیر داستان را دنبال می‌کند. داستان، به طور ساده توصیف خاصی است درباره پدیده‌ای اصلی که مطالعه می‌شود و خط سیر داستانی، مفهوم‌سازی چنین داستانی است.

معرفی منطقه مورد مطالعه

منطقه آزاد ارس با مرکزیت جلفا در شمال غرب ایران واقع شده و در حاشیه رود ارس قرار گرفته است. رود ارس، مرز کشور ایران را با کشورهای جمهوری آذربایجان (شامل جمهوری خودمختار نخجوان) و ارمنستان تشکیل می‌دهد. این منطقه تجاری-صنعتی در بین دو منطقه حفاظت‌شده گیاهکی و ارسباران قرار گرفته است. منطقه آزاد ارس در ۱۳۷ کیلومتری تبریز که به‌عنوان قطب شمال غرب و دومین شهر صنعتی ایران شناخته می‌شود واقع شده است (شکل ۱).

ارتباط هر یک از آنها نیز مشخص می‌شود. لازمه مرحله کدگذاری محوری مقایسه دایمی داده‌ها می‌باشد. پژوهشگر، داده‌های کدگذاری‌شده را با یکدیگر مقایسه می‌کند و به‌صورت خوشه‌هایی که با هم تناسب دارند در می‌آورد و کدهای مشابه را در یک طبقه قرار می‌دهد (ادیب حاج‌باقری و صلصالی، ۱۳۸۲). در این مرحله از پژوهش، کدها و دسته‌های اولیه‌ای که در مرحله کدگذاری باز ایجاد شده بود با موارد مشابه ادغام کرده و ارتباط بین خرده طبقه‌ها را مشخص ساخته و طبقاتی با مفاهیم جدید تشکیل یافت. سپس، جمله‌هایی که قبلاً کدگذاری شده بودند دوباره با هم ترکیب شدند تا مقوله‌ای که قادر است سایر طبقات یا مفاهیم را به یکدیگر ارتباط دهد شناسایی شود و چارچوب مفهومی تحقیق به تدریج شکل گیرد. فعالیت عمده و اصلی این مرحله از تحلیل، ایجاد خط سیر داستانی است که همه طبقات را شامل می‌شود. در واقع، پژوهشگر براساس تمامی

شکل ۱- موقعیت کلی قرارگیری نواحی چهارگانه منطقه آزاد ارس

(جدول ۱) که اکثریت آنها (۸۷/۵ درصد) مرد و فقط ۱۲/۵ درصد زن بودند. از نظر تاهل نیز ۹۱/۷ متأهل و فقط ۸/۳ درصد (دو نفر) مجرد بودند. از نظر

یافته‌های تحقیق

در نمونه مورد مطالعه بیش‌ترین درصد پاسخگویان در رده سنی ۳۱ تا ۴۰ سال قرار دارند

تحصیلات بیشترین فراوانی مربوط به سطح تحصیلات لیسانس با سهم فراوانی ۵۴/۲ درصد می‌باشد (جدول ۲).

جدول ۱- ویژگی سنی پاسخ‌گویان

سن	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
۲۰-۳۰ سال	۳	۱۲/۵	۱۲/۵
۳۱-۴۰ سال	۱۲	۵۰	۶۲/۵
۴۱-۵۰ سال	۴	۱۶/۷	۷۹/۲
۵۱ سال و بالاتر	۵	۲۰/۸	۱۰۰
جمع	۲۴	۱۰۰	-

جدول ۲- سطح تحصیلات پاسخ‌گویان

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
راهنمایی	۲	۸/۳	۸/۳
دیپلم	۴	۱۶/۷	۲۵
لیسانس	۱۳	۵۴/۲	۷۹/۲
فوق لیسانس و بالاتر	۵	۲۰/۸	۱۰۰
جمع	۲۴	۱۰۰	-

دهیاران و شوراهای روستا با کد M و نظرات کارشناسان حوزه‌ی گردشگری با کد E متمایز شد. در مرحله دوم (کدگذاری محوری) داده‌های کدگذاری شده با شناسایی و کدگذاری نکاتی از صحبت‌های مصاحبه‌شونده، متناسب با سؤال تحقیق که در پاسخگویی به سؤال تحقیق کمک می‌کند در گروه‌های طبقه‌بندی شد. برای این منظور، کدهای حاصل از تحلیل و آن دسته از کدها که موضوع مشترک داشته در قالب مفاهیم جدید گروه‌بندی شدند، به عبارتی در این مرحله طبقه‌ای گسترده حاصل گردید که هر یک دارای خرده طبقه‌ای می‌باشند. به این ترتیب، ۳۰ مفهوم اولیه از مصاحبه‌ها در چالش‌های گردشگری روستایی استخراج شد (جدول ۳).

همان‌طور که گفته شد یافته‌های این پژوهش از ۲۴ جلسه مصاحبه به دست آمده است. برای این منظور، ابتدا متن کامل مصاحبه‌ها از فایل صوتی پیاده‌سازی شده و بارها مرور گشته و یادداشت‌برداری‌ها صورت گرفته است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات، داده‌ها طی سه مرحله کدگذاری باز، کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی طبقه‌بندی گردیدند. با به‌کارگیری سیستم کدگذاری باز، خط به خط داده‌ها مورد واکاوی قرار گرفت. به‌طوری که به هر یک از موارد مطرح شده از سوی نمونه‌ها یک کد داده شد و تمامی داده‌ها کدگذاری گردید. کدهای دلالت برانگیز نیز با علامت (*) مشخص شد. در نهایت در این مرحله ۲۲۵ کد استخراج گردید. گفتنی است در فرایند کدگذاری، نظر

جدول ۳- کدگذاری محوری

کد (مفهوم اولیه)	نقل قول‌ها
۱. امنیت	روستاهای نواحی مرزی مناطقی حساس و شکننده هستند که هرگونه تغییر و تحول در کارکرد و عملکرد مرز می‌تواند تأثیرات زیاد اقتصادی-اجتماعی و زیست‌محیطی بر روند زیست‌پذیری این روستاها به دنبال داشته باشد. روستاهای مرزی مورد مطالعه طی سال‌های اخیر به دنبال رخ دادن جنگ و درگیری بین کشورهای جمهوری آذربایجان و ارمنستان و هم‌مرز بودن این منطقه با این کشورها از لحاظ امنیتی دچار مشکل شده که این موضوع روند توسعه گردشگری منطقه را به شدت تحت تأثیر قرار داده و موجب کاهش میزان گردشگری شده است.
۲. ضعف در حکمروایی محلی	روستاها با مدیریت نامناسب و سوء مدیریت روبرو هستند. این مدیریت نامناسب از سطوح بالاتر مدیریتی اعم از بخشدار و فرماندار گرفته تا سطح خرد که دهیاران و شوراها روستاها را شامل می‌شود که سبب کم‌رنگ شدن جاذبه روستاها، محروم ماندن مردم روستایی از مزایای گردشگری، و کند پیش‌رفتن روستاهای گردشگری در مسیر توسعه روستایی شده است. با وجود دارا بودن پتانسیل‌های فراوان در روستاهای گردشگری، ساماندهی و مدیریت جدی و مناسبی در این روستاها صورت نمی‌گیرد. هدف و اولویت هر مسئول رسیدن به منافع شخصی و یا سازمانی است. در مصاحبه‌ای که با برخی از خبرگان روستایی و فعالان بخش گردشگری صورت گرفت به وضوح مشخص بود که آنان آشنایی چندانی با گردشگری نداشتند و گمان می‌کردند که یک روستا زمانی برای گردشگری مناسب است که دارای امکانات تفریحی مانند تله‌کابین، سوئیت و غیره باشد؛ آنها متوجه این موضوع نبودند که گردشگر در روستا به دنبال مکانی هست که متفاوت از محل زندگی خود باشد و همین تفاوت‌ها است که موجب جذب گردشگر به نواحی روستایی می‌گردد.
۳. ضعف عملکردی متولیان بخش گردشگری	متولی توسعه گردشگری (میراث فرهنگی و گردشگری) فکر می‌کند که در ساخت این خانه‌ها هر چه بیشتر از ابزارها و نمادهای لوکس استفاده کند، بهتر است و آسایش گردشگر را فراهم خواهد آورد. در حالی که هدف سفر گردشگر به مناطق روستایی درک فضای ساده و آرامش روستا است و این امر حاصل نمی‌گردد. به همین دلیل گردشگر از آن استقبال نمی‌کند و احساس خوشایندی ندارد و در درازمدت این گامی که در جهت توسعه روستاهای هدف برداشته شده بود با شکست مواجه می‌شود. آیا گردشگر به روستا سفر می‌کند که در ساختمان‌های چندطبقه که هیچ بویی از فضای روستایی ندارد اقامت کند؟! متولیان گردشگری در منطقه به این موضوع که اگر امکاناتی را فراهم کنند که مردم نیز از سود حاصل از گردشگری روستایی بهره‌مند گردند توجهی ندارند و آنها را در کارهای گردشگری دخالت نمی‌دانند. به همین دلیل، مشارکت مردم در توسعه گردشگری کاهش یافته است.
۴. ضعف آموزش مردم محلی	مردم منطقه انسان‌های مهمان‌نوازی هستند که بالقوه برای جذب گردشگر توانایی دارند. اما، در سال‌های گذشته عدم اعتماد به غریبه و انسان‌های با شمایل شهرنشین یا گردشگر که معمولاً منافع یک‌طرفه در جریان بوده رابطه را خدشه‌دار کرده است. سازمان میراث فرهنگی و گردشگری نیز تاکنون در روستاهای هدف گردشگری برنامه‌ی آموزشی برگزار نکرده است تا روستاییان را با مفاهیم و مزایای حوزه‌ی گردشگری آشنا کند تا از طریق آن دانش و اطلاعات در رابطه با گردشگری به اشتراک گذاشته شود و در نهایت مردم محلی به فعالیت درحوزه‌ی گردشگری تحریک شوند.
۵. کمبود سرمایه‌گذاری	سرمایه‌گذاران اعتقاد دارند که سرمایه‌گذاری در مناطق روستایی با ریسک‌های اقتصادی بیشتری مواجه است و آنها اطمینان کمتری از برگشت سرمایه خود دارند. به طوری که عدم سرمایه‌گذاری‌های افراد بومی و غیربومی در روستا به دلیل بازگشت ضعیف سرمایه یکی از موانع عمده اقتصادی در توسعه‌ی گردشگری روستایی است. به دلیل آینده‌ی مبهمی که روستاها دارند مردم احساس می‌کنند هر گونه سرمایه‌گذاری کوچک ریسک‌پذیر بوده و با شکست مواجه می‌شود.
۶. ضعف زیرساخت	یکی از مشکلات اساسی توسعه گردشگری روستایی نارسایی و ناکافی بودن زیرساخت‌های عمومی و از قبیل راه‌های نامناسب، حمل‌ونقل ضعیف، دسترسی کم، فقدان امکانات رفاهی و استراحت‌گاه‌های عمومی، عدم وجود سرویس‌های بهداشتی و نامناسب بودن وضعیت کاربری اراضی و ... است. همچنین، از نظر اهالی روستاها،

کد (مفهوم اولیه)	نقل قول‌ها
	زیرساخت‌های نامناسب و عدم تبلیغات مناسب مهم‌ترین موانع توسعه گردشگری در روستاهای هدف گردشگری هستند.
۷. ضعف نهادی	افراد احساس می‌کنند که به دلیل حمایت اندک متولیان توسعه روستایی (به‌ویژه سازمان‌های دولتی) و سازمان میراث فرهنگی و گردشگری طرح‌ها و پروژه‌های اجراشده در مناطق روستایی بیشتر به حالت رکود درآمده‌اند و زمینه‌های جدید برای رونق گردشگری ارابه نمی‌شود.
۸. پائین بودن حمایت‌های مالی	مردم بومی منطقه توان مالی اندکی جهت توسعه کسب‌وکارهای گردشگری دارند. عدم حمایت مالی و اعتباری سازمان‌های دولتی یکی از موانع توسعه گردشگری و کسب‌وکارهای مرتبط با آن است.
۹. عدم هماهنگی سازمان‌ها	نهادهای دخیل امر گردشگری با همدیگر همکاری لازم را ندارند. مسئولین از دهبیاران و بالعکس از شرایط به‌وجودآمده و نبود هماهنگی لازم ناراضی‌اند. هماهنگی جهت پیشبرد اهداف توسعه روستاهای گردشگری وجود ندارد. این امر سبب می‌شود ساکنان بومی روستا نیز همکاری کمتری جهت فعالیت در حوزه گردشگری روستای خود داشته باشند.
۱۰. کمبود امکانات محلی در سطح روستا	دهبیار امکانات و تسهیلاتی در اختیار ندارد که قدمی جهت توسعه روستای گردشگری بردارد. پایین بودن سطح امکانات و خدمات نهادهای محلی روستایی به‌ویژه دهبیاری‌ها نیز در این رابطه مطرح است.
۱۱. عدم ترسیم افق بلندمدت و زودبازده نبودن سرمایه‌گذاری در گردشگری	به دلیل عدم توانایی در جذب گردشگر و نبود زیرساخت‌ها، و نیز عدم حمایت از مردم منطقه که نمی‌توانند افقی بلندمدت در صنعت گردشگری برای خود قائل شوند همچنین، هزینه و میزان درآمد از طریق گردشگر در زمان حال کفاف نمی‌کند.
۱۲. آسیب‌پذیری اجتماعی	فرهنگ روستایی غنی است و در طی سالیان طولانی شکل گرفته است و ساکنان بومی روستا در برابر هر نوع تغییر فرهنگی، نظیر پوشش و نحوه صحبت، واکنش نشان می‌دهند و مقاومت می‌کنند. اما، با ورود گردشگران زیاد به یک منطقه، فرهنگ آن منطقه در آینده به تدریج تغییر خواهد یافت. این مسئله خود، سبب کم‌رنگ شدن اصالت روستا می‌شود.
۱۳. ضعف بینه مالی	مردم روستا به دلیل درآمد پایین نمی‌توانند در فعالیت‌های بزرگ وارد شوند و بیشتر در مواردی که بازده نسبی پایین‌تری دارند، وارد می‌شوند. از این رو، با محدودیت در بهره‌وری یا مشارکت در بازار مواجه هستند.
۱۴. عدم تمایل به ماندگاری در روستا	جوانان روستایی به دلیل نبود زمینه‌های اشتغال غیرکشاورزی، تمایل اندکی به ماندگاری و فعالیت در روستا دارند. این امر سبب می‌شود روستاها نیروی جوان و پویای خود و سرمایه خود را به‌ویژه برای فعالیت‌های جدید از دست می‌دهند.
۱۵. وابستگی به بخش کشاورزی	مردم روستایی به دلیل وابستگی به اقتصاد کشاورزی و استفاده از منابع طبیعی درآمد اندکی دارند. به همین علت سرمایه لازم جهت ساخت و راه‌اندازی اقامتگاه‌های جدید در روستا، و ارائه خدمات اقامتی و رفاهی مناسب به گردشگران را ندارند.
۱۶. فصلی بودن گردشگری	در حال حاضر افرادی به شکل حرفه‌ای از طریق گردشگری امرار معاش کنند و تمام و کمال، وقت و هزینه خود را برای گردشگری صرف کنند وجود ندارند. مشابه آنچه که در روستاهای شمال کشور دیده می‌شود. از سوی دیگر، با توجه به فصلی بودن فعالیت‌های گردشگری و تلاقی آن با فصول کار کشاورزی، تمایل مردم به فعالیت در این زمینه پایین می‌باشد.
۱۷. عدم آگاهی در مورد مزایای گردشگر و عدم آشنایی با نیازهای گردشگران	افراد و گروه‌ها با اهداف توسعه گردشگری ناآشنا بوده و ترس روانی و اجتماعی از استثمار و تحمل زیان را دارند. ایجاد یک فعالیت اقتصادی جدید در مناطق روستایی با توجه به ناکافی بودن اطلاعات ساکنین از نیازهای اصلی گردشگران، و نیاز به سرمایه اولیه برای راه‌اندازی این فعالیت‌ها، همچنین، نداشتن پس‌انداز و سرمایه در گردش از دیگر دلایل عدم توسعه گردشگری است.
۱۸. ناشناخته بودن	تابه حال هیچ‌گونه مطالعه و پژوهشی از طرف هیچ سازمان یا فردی، به منظور شناخت ویژگی‌های کلی و فرهنگی

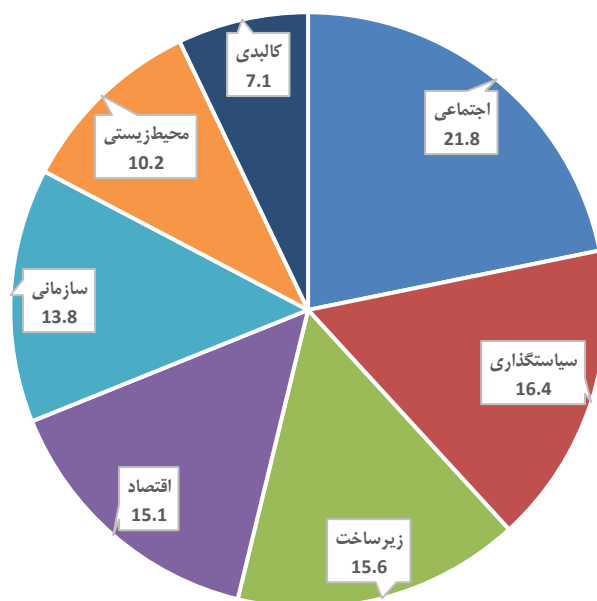
شناسایی چالش‌های توسعه گردشگری روستایی... / مهدی چراغی و همکاران

کد (مفهوم اولیه)	نقل قول‌ها
توانمندی‌ها و قابلیت‌های گردشگری	جامعه‌ی روستاهای گردشگری صورت نگرفته است تا شناختی عمیق‌تری از ظرفیت‌های جامعه میزبان پیدا کرد و بتوان گام‌های درست‌تری در مسیر توسعه گردشگری روستا برداشته شود.
۱۹. ناهمخوانی فرهنگی	با توجه به مطالبی که پیش‌تر گفته شد بعضاً نگرشی منفی نسبت به غریبه‌ها در روستاییان به وجود آمده است؛ حتی، تفاوت‌های فرهنگی میان جامعه میزبان و گردشگران سبب دل‌آزردگی جامعه میزبان شده است. این ناهمخوانی مانعی برای ارتباط دوستانه می‌شود. پوشش‌های ظاهری متفاوت گردشگران نه تنها، سبب ایجاد مشکلاتی برای خود گردشگران می‌شود بلکه سبب نگاه بدبینانه روستاییان نسبت به گردشگران نیز می‌شود.
۲۰. بروکراسی پیچیده و نبود تعامل بین نهادهای متولی با مردم	اصولاً مردم روستا با کارهای اداری بیگانه هستند و تاکنون مسئولی از میراث فرهنگی همایشی ترتیب نداده که مردم را درباره گردشگری و مجوزهای بوم‌گردی و امثال اینها آگاه و آشنا کند. برعکس، بروکراسی شدید اداری برای گرفتن مجوزهای بوم‌گردی و کارآفرینی موجب کاهش انگیزه و علاقه برای فعالیت روستاییان در این زمینه می‌شود. گفتنی است مردم روستا در این حوزه کمتر ریسک‌پذیر هستند و خطرات و مسائل این حوزه را کمتر می‌پذیرند و تحمل می‌کنند.
۲۱. اخذ مجوزهای کسب و کار گردشگری	مراحل گرفتن مجوزهای ایجاد و توسعه مراکز خدمات پذیرایی و تفریحی بسیار مشکل است و سخت‌گیری زیادی می‌شود. به همین دلیل، مردم روستایی با این روند ناآشنا بوده و همین عوامل سبب می‌شود که علاقه‌ای جهت پیگیری امور مجوز در جهت توسعه گردشگری روستایی نداشته باشند.
۲۲. ضعف برنامه‌ریزی	برنامه‌ریزی برای گردشگری روستایی باید به گونه‌ای باشد که منافع مردم محلی را مد نظر قرار دهد. اگر به‌صورت تک‌بعدی باشد که الزاماً فقط گردشگران جهت استفاده از فضای بکر روستا به بازدید از منطقه می‌پردازند، و برای روستاییان هیچ مزیتی نداشته باشد، یا سود کمتری داشته باشد، در این صورت ساکنان محلی نیز انگیزه‌ای برای ارائه خدمات بهتر به گردشگران نخواهند داشت.
۲۳. تخریب محیط‌زیست	گردشگران در حین بازدید از روستا و مناطقی که جاذبه‌های گردشگری دارند انواع زباله خود را به‌صورت رها شده در طبیعت روستا باقی می‌گذارند؛ کسی هم حق اعتراض ندارد و زمانی که تذکر داده می‌شود گردشگران می‌گویند که سطل آشغال نیست.
۲۴. اعتقاد روستاییان به ناچیزبودن درآمد گردشگری	انگیزه‌ای جهت انجام و رونق دادن فعالیت‌های گردشگری وجود ندارد. اگر شرایط مالی خوبی داشتیم، یا در گذر زمان پیدا کنیم، حتماً به سمت شهر مهاجرت می‌کنیم. مگر از طریق گردشگری و یا فروش محصولات چقدر می‌توانیم درآمد کسب کنیم که ما را در روستا نگه دارد؟ تفاوت درآمد روستا با شهر خیلی زیاد است. حتی گردشگری روستایی نیز مانع از مهاجرت روستاییان به شهرها نیست و روستاییان فرصت‌های شغلی بیشتری برای خود در شهر می‌بینند.
۲۵. نبود سیاست‌های تشویقی کارآمد و عدم توجه به مشارکت مردم	سیاست‌های دولت و سازمان‌های دولتی نتوانسته است زمینه مناسبی برای تحریک افراد، تجهیز مردم محلی، بسیج امکانات و منابع محلی ایجاد کند. متولیان امر گردشگری به مشارکت اقتصادی و اجتماعی روستاییان بی‌توجهی کرده و در سرمایه‌گذاری‌های جدید نتوانسته‌اند رابطه مناسبی بین نوآوری‌ها، روستا و بازار برقرار کنند.
۲۶. واکنش جامعه‌ی میزبان	فرهنگ جامعه‌ی روستایی بسیار غنی است که در طی سالیان دراز شکل گرفته است و جامعه‌ی روستایی نسبت به هر گونه تغییر واکنش نشان می‌دهند. آنها با مهمان در نهایت احترام رفتار می‌کنند. این برخورد تا زمانی ادامه دارد که به فرهنگ و ارزش‌های‌شان خدشه وارد نکند و آسیب نزند. اگر مردم روستایی احساس کنند که حضور افراد غریبه (گردشگر) سبب تغییر رفتارهای جامعه‌ی روستایی می‌شود، از پوشش گرفته تا نوع حرف زدن، واکنش سریع نسبت به تغییرات نشان می‌دهند.
۲۷. نبود زیرساخت مناسب و عدم وفاداری به مقصد گردشگری	وضعیت نامناسب بهداشتی در روستاهای هدف گردشگری و نبود حداقل امکانات جهت اقامت در روستا سبب شده است که گردشگران این تجربیات تلخ را به سایر گردشگران بالقوه، انتقال داده و از این طریق تمایل به بازدید از این مناطق به تدریج، کاهش یابد. درحالی‌که انتقال تجربیات می‌توانست کاملاً به‌صورت برعکس و مثبت رخ دهد و

کد (مفهوم اولیه)	نقل قول‌ها
	گردشگران با توصیف آنچه به مذاقشان خوش آمده است، برای کسانی که این مناطق گردشگری را تجربه نکرده‌اند، بازدید مکرر سایر گردشگران و بازدیدهای جدید را به منطقه را سبب شوند.
۲۸. ضعف ساختار پژوهش	هیچ‌کس تا کنون از ساکنان روستا نپرسیده است که آیا شما از روند گردشگری و گردشگران در منطقه راضی هستید یا نه! یا چه چیزی از گردشگری می‌خواهید! دانستن و گوش دادن به حرف‌های ساکنان محلی روستاهای هدف، در اتخاذ اقدامات مثبت بسیار موثر است.
۲۹. ناآگاهی مسئولین	زمانی که مسئولین حوزه‌های مرتبط ندانند که جامعه‌ی میزبان چه می‌خواهد یا چه کمبودهای دارد این گردشگری نمی‌تواند موفق عمل کند و قطعاً با شکست مواجه می‌شود.
۳۰. فصلی بودن گردشگری	گردشگران در فصول بهار و تابستان به روستا مراجعه می‌کنند. روستاییان در این فصول که همزمان با فصل کشاورزی نیز هست با حجم زیادی از گردشگران روبرو می‌شوند. برای گردشگری در فصول سرد سال هیچ برنامه‌ی وجود ندارد. فصلی بودن گردشگری روستایی از عواملی است که تمایل به ایجاد و توسعه‌ی فعالیت در این زمینه را کاهش می‌دهد.

مقوله‌ای که قادر است سایر طبقات یا مفاهیم را به یکدیگر ارتباط دهد شناسایی شود. پس از بررسی و تحلیل فیلم‌ها، مصاحبه‌ها، نوارها و دست‌نوشته‌های جمع‌آوری شده در نهایت ۲۲۵ گویه به دست آمد، که در مرحله بعد گویه‌های مذکور به هفت مقوله متمایز از هم تقسیم‌بندی شد. (جدول ۴؛ شکل ۲).

به این ترتیب، کدهای باز در قالب مفاهیم بالقوه در آمد و تمام داده‌های کدگذاری شده در قالب مفاهیم مشخص شده دسته‌بندی شد. در مرحله سوم، از کنار هم قرارگرفتن این مفاهیم استخراج شده مقوله‌ها ایجاد شد. در واقع، در این مرحله، جمله‌هایی که قبلاً کدگذاری شده بود دوباره با هم ترکیب شد تا

شکل ۲- چالش‌های توسعه گردشگری در روستاهای گردشگری منطقه آزاد ارس

شناسایی چالش‌های توسعه گردشگری روستایی... / مهدی چراغی و همکاران

جدول ۴- فراوانی و درصد فراوانی هر چالش

رتبه	درصد	چالش‌ها	مقوله‌ها
اول	۴	آموزش - آگاهی	اجتماعی
	۲/۲	آسیب به جامعه میزبان	
	۳/۱	تغییر فرهنگ اصیل روستا	
	۳/۱	ناهمخوانی فرهنگی	
	۴	مشارکت	
	۵/۳	امنیت	
مجموع درصد چالش اجتماعی = ۲۱/۸			
دوم	۲/۲	قانون‌گذاری	سیاست‌گذاری
	۲/۲	عدم هماهنگی دستگاه‌های اجرایی	
	۱/۳	ضعف برنامه‌ریزی	
	۱/۸	کمبود حمایت‌های مالی	
	۳/۵	کمبود سرمایه‌گذاری	
	۲/۶	نارسایی مدیریت محلی	
	۲/۶	کمبود نظارت	
مجموع درصد چالش سیاست‌گذاری = ۱۶/۴			
سوم	۹/۳	ضعف امکانات خدمات گردشگری	زیرساخت
	۶/۲	ضعف ساخت حمل‌ونقل	
	مجموع درصد چالش زیرساختی خدماتی = ۱۵/۶		
چهارم	۲/۲	فصلی بودن	اقتصاد
	۳/۵	ضعف توانمندی‌های فردی	
	۱/۳	ضعف بنیه مالی	
	۴/۹	فضای اقتصادی کسب‌وکار	
	۱/۸	ضعف دانش فنی فضای کسب‌وکار	
	۱/۳	عدم شناخت بازار	
مجموع درصد چالش اقتصادی = ۱۵/۱			
پنجم	۷/۱	تبلیغات	سازمانی
	۶/۷	ضعف ساختار پژوهش	
	مجموع درصد چالش سازمانی = ۱۳/۸		
ششم	۱/۳	نامناسب بودن بهداشت محیط	محیط‌زیستی
	۲/۲	نیود رفتار مسئولانه محیط‌زیست	
	۱/۸	ارزش درک‌نشده	
	۱/۳	وفاداری به مقصد	
	۳/۵	تخریب محیط‌زیست	
مجموع درصد چالش کیفیت محیط‌زیست = ۱۰/۲			
هفتم	۴/۴	تخریب بافت روستا	کالبدی
	۲/۷	مسائل محیطی	
	مجموع درصد چالش کالبدی = ۷/۱		

نتایج تحقیق کرمی دهکردی و همکاران (۱۳۹۴) همخوانی دارد. یکی از مشکلات اساسی توسعه گردشگری در منطقه آزاد ارس نارسایی و ناکافی بودن زیرساخت‌های عمومی است. برای رونق گردشگری و نیز بالا بردن نرخ ماندگاری گردشگران لازم است که دسترسی به مکان‌های گردشگری تسهیل شود. این امر لزوم ایجاد و بهبود راه‌های مواصلاتی را آشکار می‌کند. همچنین، باید در مکان‌های گردشگری امکانات رفاهی مورد نیاز مانند استراحتگاه‌های عمومی، رستوران‌های پذیرایی با غذاهای محلی و اقامتگاه‌های بومگردی فراهم شود. چالش سازمانی با ۲ شاخص (شبکه اطلاع‌رسانی و پژوهش) شناسایی شد که با نتایج تحقیق Baum and Szivas (2008) همخوانی دارد. در این زمینه در وبسایت منطقه آزاد ارس بخشی تحت عنوان گردشگری وجود دارد که پتانسیل گردشگری منطقه آزاد ارس را نشان می‌دهد. در این سایت ۱۶ جاذبه گردشگری معرفی شده که همه آن‌ها در مناطق روستایی قرار دارند. لذا اطلاع‌رسانی‌ها باید فراتر از تارنمای منطقه آزاد باشد و از ظرفیت ICT جهت اطلاع‌رسانی جاذبه‌های گردشگری منطقه بهره برده شود. همچنین پژوهش‌های کاربردی و تطبیقی در ارتباط با معرفی منطقه، و روش‌های جذب گردشگر صورت گیرد. چالش اقتصادی با ۶ شاخص (فصلی بودن، توانمندی‌های فردی، ریسک‌پذیری، فضای اقتصادی کسب‌وکار، دانش فنی کسب‌وکار، شناخت بازار) شناسایی شد که همسو با نتایج تحقیق Melichova and Majstrikova (2017) و Ionela و همکاران (2015) است. گردشگری سومین پدیده اقتصادی پویا در دنیا می‌باشد؛ با توجه به پتانسیل روستاهای منطقه آزاد ارس می‌توان در جهت رفع چالش‌های اقتصادی موجود در منطقه و بازساخت دوباره اقتصاد روستایی منطقه آزاد ارس با محوریت گردشگری اقدام شود.

همان‌طور که مشاهده می‌شود این هفت مقوله عبارتند از سیاستگذاری، زیرساخت، سازمانی، اقتصاد، اجتماعی، محیط‌زیستی، و کالبدی که هر کدام به ترتیب با ۳۷، ۳۵، ۳۱، ۳۴، ۴۹، ۲۳ و ۱۶ فراوانی احصاء شدند. شکل ۲ سهم تخصیص یافته مرتبط با هر گویه را به تصویر کشیده است. بر این اساس مقوله اجتماعی، با ۲۱/۸ درصد، سیاستگذاری با ۱۶/۴ درصد، امکانات زیرساختی و رفاهی با ۱۵/۶ درصد، اقتصادی با ۱۵/۱ درصد، سازمانی با ۱۳/۸ درصد، محیط‌زیستی با ۱۰/۲ درصد، و در نهایت کالبدی با ۷/۱ درصد، به ترتیب حائز اولویت هستند. بنابراین، مدل میدانی مشکلات و محدودیت‌های گردشگری روستایی منطقه آزاد ارس به گونه‌ای که تشریح و در شکل ۲ تصویر شد، استخراج گردید.

جمع‌بندی، نتیجه‌گیری و پیشنهادها

نتایج این تحقیق بعد از طی مراحل کدگذاری، در ۳۰ شاخص و هفت مقوله استخراج گردید. چالش‌های احصاء شده در این تحقیق، عبارتند از سیاست‌گذاری با ۷ شاخص (قانون‌گذاری، عدم هماهنگی دستگاه‌های اجرایی، سرمایه‌گذاری، برنامه‌ریزی، حمایت‌های مالی، مدیریت محلی، نظارت) که همسو با نتایج تحقیق Festus and Omoboye (2015) و Okech و همکاران (2015) می‌باشد. گردشگری روستایی در ایران و به‌طور ویژه در منطقه آزاد ارس که درصد جامعه روستایی (۵۰/۶) نسبت به میانگین کشوری (۲۶ درصد) بسیار بالا است نیازمند سیاستگذاری منطبق با واقعیات و پتانسیل‌های منطقه است. برای این منظور می‌بایست سازوکارهای لازم جهت هماهنگی دستگاه‌های اجرایی مرتبط با گردشگری، جذب سرمایه‌گذار و مدیریت و نظارت بر گردشگری در نظر گرفته شود. چالش زیرساخت با ۲ شاخص (امکانات، ساختار حمل و نقل) است که با

گردشگران، باید زیرساخت‌های حداقلی، هم‌چون تدارک سطل‌های زباله و مشخص کردن مسیرهای عبور و مرور گردشگران ایجاد شود.

با توجه به این که مهم‌ترین چالش گردشگری روستایی منطقه آزاد ارس، چالش اجتماعی می‌باشد. لذا، پیشنهاد می‌شود با آموزش و اطلاع‌رسانی به مردم در مورد نحوه برخورد با گردشگران در نواحی روستایی، از تعارض بین روستاییان و گردشگران در زمینه مسائل فرهنگی و اجتماعی جلوگیری شود. همچنین، زمینه مشارکت روستائیان در جهت توسعه گردشگری روستایی فراهم شود.

با توجه به وجود چالش سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزان و مدیران ارشد منطقه باید در تدوین چشم‌اندازهای توسعه گردشگری روستایی منطقه سازوکارهای لازم را جهت حمایت از فعالان گردشگری روستایی و نیز تسهیل ورود آنها به این عرصه فراهم کنند.

چالش‌های زیرساختی یکی از چالش‌های شناسایی شده برای گردشگری روستایی در منطقه است. بدیهی است بدون تأمین این زیرساخت‌ها توسعه گردشگری امکان‌پذیر نخواهد بود. گفتنی است بخشی از این زیرساخت‌ها برای حفاظت از مناطق بکر طبیعی و جنگلی این منطقه (از قبیل تجهیزات اطفاء حریق و اعلام خطر و...) لازم است.

یکی از عوامل تاثیرگذار در گردشگری عامل اقتصادی است که در این پژوهش نیز به‌عنوان یکی از چالش‌های گردشگری شناخته شد. با توجه به ضعف بنیه مالی روستائیان، ضمن افزایش دانش و شناخت روستائیان از بازار گردشگری، فضای کسب‌وکار گردشگری و همچنین فرصت‌های بالقوه و بالفعل گردشگری منطقه (برگزاری گارگاه و بازدیدها)، لازم است از آنها حمایت‌های مالی نیز انجام شد.

چالش اجتماعی با ۶ شاخص (آگاهی-آموزش، ناهمخوانی فرهنگی، تغییر فرهنگ اصیل روستاها، آسیب به جامعه میزبان، مشارکت، امنیت) از جمله شاخص‌های مهم است که با نتایج تحقیق Ionela و همکاران (۲۰۱۵) و Nugroho و همکاران (2018) همخوانی دارد. این چالش را می‌توان مهم‌ترین چالش گردشگری منطقه دانست. لازم است با برگزاری جشنواره‌ها و ایجاد آگاهی درباره مزایای گردشگری، روستائیان را آماده پذیرش گردشگران کرد. اعتقاد مردم منطقه این است که اگر مردم روستایی احساس کنند که حضور افراد غریبه و یا به عبارتی دیگر گردشگر سبب تغییر رفتارهای جامعه روستایی شود نسبت به آن واکنش نشان می‌دهند؛ لذا، باید تلاش شود نگرش روستائیان را نسبت به گردشگران تغییر داد تا بدبینی نسبت به گردشگران را کاهش داد. بدیهی است این کار زمان‌بر است و باید با برنامه‌ریزی دقیق و هدفمند صورت گیرد. چالش محیط‌زیستی با ۵ شاخص (بهداشت محیط، رفتار مسئولانه محیط‌زیستی، ارزش درک شده، وفاداری به مقصد، تخریب محیط‌زیست) احصا شد که با نتایج تحقیق Nugroho و همکاران (۲۰۱۸) همخوانی دارد. همچنین، چالش کالبدی با ۲ شاخص (بافت روستا و مسائل محیطی) شناسایی شد که با نتایج تحقیق Okech و همکاران (2015) همسو می‌باشد. همان‌طور که گفته شد منطقه آزاد ارس و روستاهای آن، منطقه‌ای بکر و نسبتاً دست‌نخورده است که تا به امروز، از آسیب‌های انسانی کمتری نسبت به سایر جاذبه‌های گردشگری ایران به خود دیده است. با این وجود، افزایش ورود گردشگران همراه با ضعف در حکمروایی محلی، موجب تخریب روزافزون عرصه‌های منابع طبیعی و آلودگی‌های محیط‌زیستی شده است. در این زمینه، در کنار تقویت نهادهای محلی و فرهنگ‌سازی‌های لازم در منطقه برای

منابع

۱. ادیب حاج‌باقری، م.، و صلصالی، م. ۱۳۸۲. روش‌های تحقیق کیفی. انتشارات بشری.
۲. بدری، س.ع.، رحمانی، خ.، سجاسی قیداری، م.، و حسنیپور، ا. ۱۳۹۰. راهبردهای توسعه‌ی اکوتوریسم در شهرستان مریوان. پژوهش‌های روستایی، ۲(۲): ۳۱-۵۴.
۳. جنگچی کاشانی، س. ۱۳۸۳. نقش گردشگری روستایی در توسعه روستایی منطقه ریجاب کرمانشاه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مرکز علوم تحقیقات تهران.
۴. خانی، ف.، خسروی مهر، ح.، و طورانی، ع. ۱۳۹۳. سنجش پتانسیل‌های گردشگری روستایی با رویکرد رفع چالش‌های اقتصادی. پژوهش‌های روستایی، ۵(۱): ۱۹۱-۲۱۲.
۵. دهقانی، ا.، و عادل، م. ۱۳۹۷. تأثیر توسعه گردشگری روستایی بر مؤلفه‌های فرهنگی ساکنان روستایی: مطالعه موردی شهرستان جیرفت. فصلنامه علمی پژوهشی روستا و توسعه، ۲۱(۱): ۷۱-۹۰.
۶. رضایی، پ. ۱۳۹۷. ارزیابی میزان پایداری گردشگری روستایی: مطالعه موردی دهستان هوره، استان چهارمحال و بختیاری. فصلنامه علمی پژوهشی روستا و توسعه، ۲۱(۴): ۱۳۵-۱۵۹.
۷. رضائی، ر.، صفا، ل.، و رنجبران، پ. ۱۳۹۴. شناخت و واکاوی مشکلات توسعه گردشگری در مناطق روستایی استان اصفهان (مطالعه موردی: روستایی ایبانه). فصلنامه فضای جغرافیایی اهر، ۱۵(۴۹): ۳۷-۵۶.
۸. رضوانی، م. ۱۳۹۴. توسعه گردشگری روستایی (با رویکرد گردشگری پایدار). انتشارات دانشگاه تهران، چاپ دوم.
۹. صادقی، ع. ۱۳۸۴. توریسم روستایی، جاذبه‌ها و موانع گسترش مطالعه در روستایی قوری قلعه شهرستان پاوه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه رازی کرمانشاه.
۱۰. صیدایی، س.ا.، خسروی‌نژاد، م.، و کیانی، ص. ۱۳۹۰. تأثیر خانه‌های دوم بر توسعه منطقه باغ بهادران شهرستان لنجان. فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۴: ۳۶-۱۹.
۱۱. طبیبی، س.ک.، بابکی، ر.، و جباری، ا. ۱۳۸۶. بررسی رابطه توسعه گردشگری و رشد اقتصادی در ایران. پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی ویژه اقتصاد، ۷(۲۶): ۸۳-۱۱۰.
۱۲. طبیبی، ع.، پرهیزگار، م.، امینی، م.، و شیرمحمدی، ی. ۱۴۰۰. طراحی و تبیین الگوی کسب‌وکارهای گردشگری با رویکرد توسعه پایدار. نشریه برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، ۱۰(۳۶): ۲۱۹-۲۲۴.
۱۳. عنابستانی، ع.، و اکبری، م. ۱۳۹۱. ارزیابی طرح‌های هادی و نقش آن در توسعه کالبدی روستا از دیدگاه روستائیان (مطالعه موردی: شهرستان جهرم). پژوهش‌های جغرافیای انسانی، ۴۴(۴): ۹۳-۱۱۰.
۱۴. فرزین، م.ر.، حسن‌پور، م.، محمودزاده، س.م.، عرب‌مازار، ع. ۱۳۹۹. تحلیلی نهادگرایانه بر فضای کسب‌وکار و کارآفرینی بخش گردشگری ایران. فصلنامه مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۵(۵۰): ۱-۳۴.
۱۵. کرمی دهکردی، م.، میرکزاده، ع.، و غیاثوند غیاثی، ف. ۱۳۹۱. تحلیل عوامل موثر بر توسعه گردشگری، روستایی از دیدگاه روستائیان استان چهارمحال و بختیاری. فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، ۲۳(۱): ۹۹-۱۱۲.
۱۶. محسنی، ر. ۱۳۸۸. گردشگری پایدار در ایران، کارکردها، چالش‌ها و راهکارها. مجله علمی پژوهشی فضای جغرافیایی، ۹(۲۸): ۱۷۱-۱۴۹.
۱۷. مرکز آمار ایران. ۱۳۹۵. نتایج سرشماری سال ۱۳۹۵، قابل دسترس در: <http://www.amar.org.ir>
۱۸. نگهبان، س.، و آذری دهکردی، ف. ۱۳۸۸. ارزیابی تاثیرپذیری توریسم شهر یزد از اقلیم و تغییرات اقلیمی با استفاده از مدل‌های برآورد آسایش اقلیمی. سومین کنفرانس ملی محیط‌زیست.
۱۹. ویلیامز، ا. ۱۳۹۳. جغرافیای گردشگری. انتشارات دانشگاه پیام نور. ترجمه محمود ضیایی.
20. Ahmed, I., and Jahan, N. 2014. Rural tourism-prospects in rustic Bengal. *European Journal of Business and Management*, 5(16): 163-172.

21. Bădiță, A. 2012. Assessment of tourism supply, demand and market trends in Craiova city, Romania. *Revista De Turism-Studii Si Cercetari in Turism*, (14): 34-40.
22. Baum, T., and Szivas, E. 2008. HRD in tourism: A role for government? *Tourism Management*, 29(4): 783-794.
23. Boyne, S. 2003. New directions in rural tourism impact research. *New directions in rural tourism*, 19-37.
24. Doswell, R. 2009. *Tourism: How effective management makes the difference*. Routledge.
25. Festus, I.A., and Omoboye, I.F. 2015. Rural Tourism in Ekiti State, Nigeria: Issues, Trajectories, Opportunities Entrepreneurship and Implications for Rural Business Development. *American Journal of Tourism Management*, 4(1): 18-25.
26. Gjorgievski, M., and Melles Trpkova, S. 2012. Movie induced tourism: A new tourism phenomenon. *UTMS Journal of Economics*, 3(1): 97-104.
27. Gnoth, J., and Zins, A.H. 2013. Developing a tourism cultural contact scale. *Journal of Business Research*, 66(6): 738-744.
28. Guba, E. G., and Lincoln, Y. S. 1994. Competing paradigms in qualitative research. *Handbook of Qualitative Research*, 2(163-194): 105.
29. Hall, N. and Testoni, L. 2004. Steps to sustainable tourism; planning a sustainable future for tourism, heritage and the environment. Australian Government, Department of the Environment and Heritage. Canberra. 76p.
30. Hwang, D., Stewart, W.P., and Ko, D.W. 2012. Community behavior and sustainable rural tourism development. *Journal of Travel Research*, 51(3): 328-341.
31. Ionela, G.P., Constantin, B. M., and Dogaru, L.D. 2015. Advantages and limits for tourism development in rural area (Case Study Ampoi and Mureș Valleys). *Procedia Economics and Finance*, 32: 1050-1059.
32. Islam, F. 2014. Tourism in rural Bangladesh: Unlocking opportunities for poverty alleviation? *Tourism Recreation Research*, 37(1): 37-45.
33. Khalil, F.I., Sambotin, L., Mayer, M., Jitaru, D., and Tirchi, S. 2012. Study on the influence of rural tourism on the environment. *Journal Lucrări Științifice*, 14(4): 261- 264.
34. Melichová, K., and Majstříková, L. 2017. Is Rural Tourism a Perspective Driver of Development of Rural Municipalities? The Case of Slovak Republic. *Acta Regionalia et Environmentalica*, 14(1): 1-6.
35. Mitchell, M. and Hall, D. 2005. Rural tourism as sustainable business: key themes and issues. In D. Hall, I. Kirkpatrick & M. Mitchell (Ed.), *Rural Tourism and Sustainable Business* (pp. 3-14). Bristol, Blue Ridge Summit: Channel View Publications.
36. Norris, M., and Winston, N. 2009. Rising second home numbers in rural Ireland: Distribution, drivers and implications. *European Planning Studies*, 17(9), 1303-1322.
37. Nugroho, I., Negara, P. D., and Yuniar, H. R. 2018. The planning and the development of the ecotourism and tourism village in Indonesia: a policy review. *Journal of Socioeconomics and Development*, 1(1): 43-51
38. Okech, R., Haghiri, M., and George, B.P. 2015. Rural tourism as a sustainable development alternative an analysis with special reference to Luanda, Kenya. *CULTUR-Revista de Cultura e Turismo*, 6(3): 36-54.
39. Panyik, E., Costa, C., and Rátz, T. 2011. Implementing integrated rural tourism: An event-based approach. *Tourism Management*, 32(6): 1352-1363.
40. Shen, S., and Wang, Q. 2018. Innovation Strategy of traditional village tourism development in Liaoning Province under the background of Smart Village Construction. In 2018 International Conference on Intelligent Transportation, Big Data & Smart City (ICITBS), 85-88.
41. Sundari, M. S. 2015. The Influence of Safety, Promotion and Trust towards Image, Satisfaction and Loyalty (The Study on Domestic Tourist at Samosir Regency in North Sumatra Province). *Universal Journal of Management and Social Sciences*, 5(2).

42. Tan, S.K., Luh, D.B., and Kung, S.F. 2014. A taxonomy of creative tourists in creative tourism. *Tourism Management*, 42: 248-259.
43. Tsai, W.H., Hsu, J.L., Chen, C.H., Lin, W.R., and Chen, S.P. 2010. An integrated approach for selecting corporate social responsibility programs and costs evaluation in the international tourist hotel. *International Journal of Hospitality Management*, 29(3): 385-396.
44. UNWTO. 2019. International Tourism Highlights, available at: <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/9789284421152>

